

EU's Symbolværdi eller værdien af Unionens symboler *af Henrik Palsmar*

Blandt de nye elementer i forslaget til en EU-forfatning er artikel IV – 1 om Unionens symboler.

Unionens flag indeholder en cirkel bestående af tolv gyldne stjerner på blå baggrund.

Unionens hymne er hentet fra Ode til Glæden i Ludwig van Beethovens niende symfoni.

Unionens devise er: Forenet i mangfoldighed.

Unionens mønt er euroen.

Den 9. maj fejres overalt i Unionen som Europa-dag.

Dansk Folkeparti kastede sig straks over disse symboler som et bevis på, at nu skal Danmarks endeligt udraderes som nation også på det symbolske plan, idet vore nationale symboler skal erstattes af EU-symbolerne. Det er en tendentiøs overfortolkning. SF'eren Aage Frandsen har kaldt symbolerne fjollede, men harmløse. Det er til gengæld en undervurdering. Mange har under forhandlingerne givet udtryk for, at de finder det uheldigt, at traktaten skal rumme disse symboler. Når de alligevel kommer med - og dermed udsætter den ny traktat for forudsigelige angreb fra nationalistiske EU-modstandere – må det skyldes, at de faktisk har betydning for nogen. I det totalt verdsliggjorte danske samfund spiller nationale og andre symboler en begrænset rolle. Det er et tegn på oplysning, at vi forholder os til konkret politisk praksis i stedet for til symboler. Det er også karakteristisk, at det netop er højre-nationalistiske partier som Dansk Folkeparti, der kæmper for et snævert, lukket, traditionalistisk enhedssamfund, som tager symboler alvorligt.

Den danske grundlov indeholder ingen bestemmelser om symboler, om Dannebrog, Der er et yndigt land, kroner eller Grundlovsdag. Selv hvis man mener, at Unionen skal have symboler, er der forskellige forhold, der taler imod at skrive dem ind i forfatningen.

Dels er det upraktisk. Forfatningen vil – og skal – være vanskelig at ændre, og vi vil derfor være tvunget til at beholde disse symboler i meget lang tid, også selv om de måtte vise sig at være blevet indholdsløse eller i modstrid med mode og tidsånd.

Dels er det principielt problematisk at fastsætte noget så irrationelt som symboler i det, der skal være det rationelle grundlag for en politisk union.

Symboler taler til sanser, følelser og vage forestillinger. Man kan ikke diskutere rationelt med et symbol, sådan som man kan med et politisk udsagn. Symboler er efter deres eget begreb ikke-fornuftige.

Et af de mest udbredte argumenter for EU er imidlertid, at det er mere *fornuftigt* at arbejde sammen end at føre krig mod hinanden, som de europæiske stater gjorde tidligere. Vi skal her ikke diskutere, om det mon ikke var muligt at lade være med at bekrige hinanden uden at være i politisk-økonomisk union. Alle kan let medgive, at EU-ideen om samarbejde er fornuftig. At løse problemerne i fred og enighed er et fornuftigt projekt. Derfor er det *selvmodsigende* at føre projektet frem med ikke-fornuftige symboler, og det er direkte *ufornuftigt* at bygge dem ind i projektets konstitution.

Noget andet er, at de foreslåede symboler i sig selv er kritisable. Når man ser på de tamme orgier, der udfoldes på Grundlovsdag, er der næppe grund til at forvente, at Europadagen vil kunne opnå særlig stor folkelig betydning. Navnlig ikke, da man fantasiløst har valgt en dato i foråret, som i forvejen er spækket med hel- og halvhelligdage. Desuden forekommer anledningen – årsdagen for den franske udenrigsminister Robert Schumans pressemøde i 1950, hvor han fremlagde sin vision om EF – så kedsommelig, at den næppe vil kunne bruges til at bringe borgere og Union tættere sammen, som det angiveligt er hensigten.

Om Unionens mønt vedblivende vil være Euroen kan man jo blive i tvivl om efter de seneste angreb på stabilitetspagten. Og det er under alle omstændigheder tåbeligt at skulle ændre forfatningen, hvis det skulle vise sig nødvendigt at *kalde* den fælles mønt noget andet.

Devisen, eller valgsproget, *Forenet i mangfoldighed* kan ses som en kommentar til USA's *ex pluribus unum*, de mange blev eet: Vi vil ikke blive eet, en abstrakt enhed, men en forening af konkrete mangfoldigheder. Det er der for så vidt god mening i, men det er så abstrakt og uforbindtligt, at det er lige meget. Man kan næppe forestille sig, at nogen vil kunne få noget ud af at påberåbe sig devisen, hvis de ønsker at bryde med fællesskabets normer, hvad enten det drejer sig om at bære tørklæde eller opretholde højere miljøstandarder. I praksis betyder den bestandige pukken på mangfoldigheden ikke så meget retten til at sige nej til noget som pligten til at sige ja til mere (fx dåseøl og genmodificeret majs).

De 12 stjerner i det efterhånden velkendte Europaflag hentyder ifølge EU's egen udlægning ikke som i det amerikanske til antallet af medlemsstater. Der er 12, fordi dette tal fra gammel tid betragtes som et symbol på perfektion, enhed og fuldkommenhed. Man kan henvise til

Palsmar: EU's Symbolværdi

en hoben betydningsfulde tolv-heder gennem historien, fx de 12 stjernetegn i dyrekredsen, kendt fra astrologien. Nu forekommer det jo noget arrogant, at EU vil flage med fuldkommenhed. Og der hersker en modsigelse mellem flaget og devisen: mens devisen er fornuftig og oplyst i sin påpegning af, at det er vigtigt af at bevare mangfoldigheden trods den politiske union, peger flagets 12 ens stjerner aldeles ikke på forskellighed, men på identitet, og dets symbolværdi hentes i den rene overtro og irrationalitet. De forskellige nationale symboler i Europa, bl.a. nationalflagene, har fået deres betydning gennem en lang historisk proces. EU's stjerner derimod er bestemt ovenfra og benytter en symbolik, som aldrig har haft almen betydning. De er en ny abstrakt mytologi.

Så er der EU-hymnen, Beethovens melodi til den tyske digter Friederich von Schillers digt *Ode an die Freude*, Ode eller hymne til glæden.

Hymnen skal ikke være vores nye nationalsang. Det fremgår af Unionens informationsmateriale, at det kun er Beethovens melodi og ikke Schillers tekst, der er Unionens hymne. Der ville naturligvis være vanskeligheder ved at ophøje en tysk tekst til overnationalt symbol, og det ville være håbløst at forstille sig, at hvert land skulle bruge sin egen oversættelse. Ideen er selvfølgelig, at melodien uden tekst netop er overnational. Men at bruge den på denne måde er tvivlsomt i flere henseender.

1. Man hiver en melodi, der har sin kunstneriske betydning som del af et af den europæiske kulturs mest betydningsfulde musikalske kunstværker, ud af sin sammenhæng og reducerer den til et varemærke eller en jingle. Det, man bruger, er ikke Beethovens enestående kunstneriske udsagn, men den reklameværdi, det har i kraft af sin status som indiskutabelt kulturgode. At spille den ved højtideligholdelsen af EU-beslutninger er et forsøg på at få dem til at fremstå som uomtvistelige ved at give dem den europæiske kulturs blå stempel.

2. Den hymne, der konkret spilles, er Beethovens melodi i et officielt anerkendt arrangement for blæseorkester af den nu afdøde stjernedirigent Herbert von Karajan. Det blev lavet, da hymnen blev officiel hymne for Europarådet i 1972, og har været brugt siden. At netop Karajan fik til opgave at lave arrangementet, kan undre. Nok var han en af Europas førende dirigenter, men hverken komponist eller arrangør i større målestok. Hans adkomst var formentlig først og fremmest, at hans stjernestatus øgede hymnens reklameværdi.

Karajan havde i øvrigt en nazistisk fortid, som han ganske vist officielt havde gjort afbigt for i en afnazificeringskarantæne efter krigen, men aldrig fortrudt eller undskyldt. Efter Hitlers magtovertagelse meldte den unge Karajan sig omgående ind i nazistpartiet for at kunne få en eftertragtet stilling som Generalmusikdirektor i den tyske by Ulm. Han udtalte senere, at det med

den nazistiske ideologi såmænd ikke havde betydet noget for ham, - han ville have begået *enhver* forbrydelse for at få den post. Hans fortid ændrer intet ved, at han var en af de mest fremragende dirigenter i efterkrigstiden og har givet uomgængelige fortolkninger af det klassiske musikrepertoire. Men som del af symbolet på en europæisk *politisk* union er han overordentlig tvivlsom.

3. At fremføre melodien uden tekst er i direkte modstrid med Beethovens kunstneriske ide. Beethoven havde et politisk budskab med sin musik. Navnlig hans symfonier genlyder af den franske revolutions idealer om frihed, lighed og broderskab. Og især den 9. symfoni viser hans problemer med gennem sin kunst at anspore menneskene til at forenes i universel, solidarisk menneskehed.

Fra oldtiden havde kun vokalmusik haft status af at kunne virke moralsk forædlende, mens ren instrumental musik blev anset for ligegyldig eller direkte moralsk fordærvende underholdning. Det lykkedes imidlertid de tre wienerklassiske komponister, Haydn, Mozart og Beethoven i sonater, strygekvartetter og symfonier at skabe en selvstændig, talende instrumentalmusik, der var mere end underholdning, - som havde et virkeligt kunstnerisk indhold. Navnlig Mozart og Beethoven ønskede med deres musik at samle menneskene til broderskab. Beethoven var en beundrer af Napoleon og bifaldt hans ønske om at udbrede en ny, fornuftig politisk forfatning til Europa. Men han blev skuffet over Napoleons despotiske tilbøjeligheder og endnu mere skuffet over den heftige politiske undertrykkelse, der satte ind efter Napoleonskrigene. Han kom også til at tvivle på, at hans symfonier kunne have den moralsk-politiske effekt, han ønskede. Han følte, at han i sin 9. symfoni måtte tale mere direkte gennem en tekst: nemlig Schillers hymne, som han siden sin ungdom havde ønsket at komponere.

Sidstesatsen i symfonien begynder med en grim, dissonerende 'rædselsfanfare', som de instrumentale basser derefter søger at modsige. De fremkalder citater fra de tre første satser, men afviser dem og intonerer derefter melodien til hymnen, som derefter bearbejdes i en række mere og mere heftige variationer. Men den smukke instrumentale fremførelse af melodien er ikke nok for Beethoven. Orkestret intonerer atter rædselsfanfaren, men afbrydes denne gang af en sanger, der proklamerer: "Venner, ikke disse toner, lad os istemme noget behageligere og glædeligere!", hvorefter han anfører koret i fremførelsen af Schillers tekst.

En af symfoniens pointer er, at selv den mest sofistikerede instrumentalmusik, som vi hører den i de tre første satser, er magtesløs. Først det sungne ord er politisk og moralsk virkningsfuldt.

Når Peter Skaarup fra Dansk Folkeparti spørger: Hvad ville Beethoven have sagt til at få gjort sin symfoni gjort til nationalhymne for EU, må man svare, at det ville han såmænd næppe have haft noget imod. Han skrev faktisk en kantate, Det Glorværdige Øjeblik, til Wienerkongressen i 1815, og EU påberåber sig de politiske idealer, han ønskede fremmet. Men han ville ikke have ment, det gav mening at fremføre melodien uden tekst. At bære teksten frem er hele ideen med hans symfoni.

4. Sidstesatsen af den 9. symfoni er ikke det sublime mesterværk, som den gængse dannelseskultur har udråbt den til. Snarere må den betegnes som et af de mest storslåede *mislykkede* kunstværker. Den glæde og det broderskab, den besynger, indfinder sig ikke naturligt, men dekretes voldeligt og derfor uoverbevisende fra oven, næsten på samme måde som EU-modstandere hævder, Unionen dekretes det ideelle europæiske fællesskab. Set fra denne synsvinkel passer symfonien glimrende som symbol på Unionen.

Man kan skelne mellem to betydninger af det symbolske: en principiel, der i symbolet ser et tegn, der viser indbegrebet af en sag, og en dagligdags i frasen 'det er rent symbolsk', der betyder noget overfladisk, indholdstomt, der skal aflede opmærksomheden fra det egentlige. Beethovens melodi uden tekst er symbolsk i den sidste betydning. Imidlertid er der i teksten grunde, der kan forklare (uden at det skal påstås, at fortalerne for EU-hymnen bevidst har tænkt sådan), at EU-symbolet skal være tekstløst.

Den tyske filosof Theodor W. Adorno (1903-69) gjorde i en artikel i 1962 opmærksom på, at to linjer i hymnens 2. strofe sætter et stort spørgsmålstejn ved kernen i det broderskab, den hylder. Det hedder her i dansk parafrase:

Den som har haft det store held

at være en vens ven,

den, der har vundet en smuk kvinde,

skal iblande sin jubel.

Ja, den som blot kan kalde

en eneste sjæl på hele jorden sin!

Og den, som aldrig har kunnet det,

må stjæle sig grædende ud af dette forbund.

I disse linjer, sagde Adorno, er enhver draget ind i de glades forbund, hvis han bare er elsket af én eneste. Men hvis han ikke er det, må han stå udenfor. Her, i hjertet af utopien, i forestillingen om det glade, universelle, solidariske menneskelige broderskab, ligger konstateringen af, at der er nogen, der ikke kan være med. Fællesskabet konstituerer sig på at udelukke nogen, nemlig de uelskede. Det er dog ellers en trivialitet, at ingen i sidste ende kan bestemme over, om de bliver elsket. Alligevel stemples den uelskede som en kriminel, der må *stjæle* sig bort. Teksten siger ikke, at det er godt sådan. Men den konstaterer det som et uomgængeligt faktum, der ikke kan gøres noget ved. Og dermed bidrager den til at fastholde tingenes tilstand, selv om den ligesom Beethovens musik har som sit mål at overvinde de falske toner og det glædesløse, modsætningsfyldte hverdagsliv. Den hænger fast i den mytologiske opfattelse, at den fuldkomne glæde kun kan findes, når de skyldige har fået deres straf, sådan som vi hører om det i mange af Grimms eventyr, fx i Snehvide, hvor den onde stedmoder – selve symbolet på den uelskede - til sidst må danse sig til døde i glødende sko ved Snehvides lykkelige bryllup med prinsen.

Det er nærliggende at høre den uelskede som en metafor for de fattige, de arbejdsløse, eller de lande, der ikke kan opfylde konvergenskravene for ØMU'en. I en vis forstand er linjerne blot en sofistikeret version af 'og har du penge, så kan du få, men har du ingen, så må du gå'. Hardcore liberal tænkning mener jo, at det meste fattigdom og arbejdsløshed er selvforskyldte plager, som den enkelte må overvinde for at indtage sin plads i samfundet. Og gør man ikke det, er man doven og asocial og må skøtte sig selv.

Beethovens melodi er i sin konception uløseligt knyttet til sin tekst. Bruger man den med teksten, peger man på begrænsningerne i den borgerlige politiske utopi, der ligger til grund for EU. Bruger man den uden, og hævder, at den taler om noget andet, så lyver man!

Man kunne mene, at de foreslåede symboler sladrer af skole om, at det ikke står så godt til med fornuften i EU-Unionen, som den selv påstår. Kanhænde forfatningens ophavsmænd i egen og alles interesse skulle fjerne symbolerne og i stedet koncentrere sig om at give os den fornuftige politiske praksis, som der – i sandhed – er brug for.